

Woda w lesie jako warunek odbudowy zasobów przyrodniczych

Paweł Pawlaczyk

Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut badawczy, Słowicza 32, 02-170 Warszawa,

pawel.pawlaczyk@ios.edu.pl

Las jest źródłem wody, otuliną wód, ale sam zależy od wody. Stres wodny jest komponentem komponent większości zjawisk „zamierania drzew leśnych”, a ograniczenie go i zapewnienie uwodnienia siedlisk leśnych to kluczowy element „adaptacji leśnictwa do zmian klimatu”. Susza może zniweczyć wszystkie starania o ciągłość przestrzenną, bogactwo gatunkowe, naturalność ekosystemów leśnych; może zniweczyć ochronę starolasów, siedlisk przyrodniczych i innych fragmentów lasu kluczowych dla różnorodności biologicznej.

Las jest też ważnym elementem zlewni, modyfikującym spływ powierzchniowy i odpływ wód opadowych. Skala i sposoby tej modyfikacji zależą od struktury lasu – szczególnie od ciągłości okrywy leśnej, struktury pionowej, zasobów martwego drewna na dnie lasu, obecności lub braku liniowych struktur spływu. W niektórych zlewniach, zwłaszcza górskich, modyfikacje gospodarki leśnej mogą – choć zwykle kosztem produkcji drewna - dać efekt porównywalny z oddziaływaniem zbiorników retencyjnych.

Krajobrazy leśno-wodne (mozaika lasu z rozproszonymi w nim ekosystemami wodnymi i bagiennymi) to jedne z najcenniejszych przyrodniczo krajobrazów niżu Polski. Takie krajobrazy to siedlisko wielu gatunków: rybołowa, bielika, bociana czarnego, żurawia, zimorodka. Leśna otulina sprzyja stabilizacji warunków wodnych torfowisk. Las na brzegach cieku modyfikuje procesy fluwalne, dostarczając martwych drzew w nurcie. Wszystkie te funkcje zależą jednak od dynamiki lasu – w tym prowadzonej w nim gospodarki. Gospodarka zrębowa, skrócony cykl życia drzew, erozja związana ze zrywką – mogą wnosić istotne zaburzenia.

Odbudowa siedlisk przyrodniczych, wymagana rozporządzeniem UE 2024/1991 i odbudowie przyrody, musi w znacznym stopniu odnosić się do relacji las-woda. Konieczna będzie renaturyzacja torfowisk – w tym śródlęśnych i pokrytych lasem. Konieczne będzie na szeroką skalę zatrzymanie odwadniania borów bagiennych. Do odbudowy rzek potrzebne będą starzejące się drzewa na ich brzegach; do odbudowy łęgów konieczne będzie przywracanie ich zalewów wodami rzecznyymi.

Odbudowa gleb organicznych będących osuszonymi torfowiskami wymagać będzie ich ponownego uwodnienia, a przynajmniej zatrzymania odwadniania. Miejsc takich trzeba szukać także w lasach, pod borami bagiennymi i olsami.

Odbudowa zasobów przyrodniczych nie uda się, jeśli nie zapewnimy mechanizmów retencji wody w skali krajobrazu. Las jest miejscem, gdzie szczególnie dobrze można to zrobić, i to stosując rozwiązania „oparte na przyrodzie” – zaczynając od samej struktury lasu, przez mikromodyfikacje spływu powierzchniowego, po renaturyzację leśnych mokradeł i cieków. Wymaga to jednak modyfikacji sposobów gospodarowania; ponieważ funkcja wodochronna nie do końca da się godzić z funkcją poprodukcyjną. Dobrze zrobiona retencja w skali krajobrazu zwykle będzie oznaczać, że jakieś fragmenty drzewostanu lasu wypadną wskutek lokalnego zabagnienia.

Plan gospodarowania zasobami wodnymi jest potrzebnym elementem myślenia o lesie, w tym o jego roli w krajobrazie – jest to cenny element urządzania lasu. Powinien to być plan kształtowania ekohydrologii krajobrazu leśnego, oparty na jego zrozumieniu i nacelowany nie tylko na dobro samego lasu, ale także na dobro powiązanych z nim ekosystemów zależnych od wód.